

Maria Bauchrowicz-Tocka

orcid.org/0000-0003-1691-2568
Uniwersytet w Białymstoku

Zjazdy Ligi Kobiet na łamach „Trybuny Ludu”¹

Słowa kluczowe: Liga Kobiet, zjazdy Ligi, polityka w PRL, „Trybuna Ludu”

Streszczenie

Liga Kobiet była największą organizacją kobiecą w Polsce Ludowej. W okresie jej działalności (lata 1945–1989) zostało zorganizowanych 9 zjazdów (wśród nich pierwszy w 1951 r., nazwany kongresem, i jeden nadzwyczajny w 1981 r., tuż przed ogłoszeniem stanu wojennego). Zjazdy Ligi oceniały minione kadencje oraz podejmowały uchwały wyznaczające kierunki dalszej działalności. Celem artykułu jest zbadanie, w jakim zakresie zjazdowa tematyka interesowała „Trybunę Ludu” – główny organ prasowy KC PZPR, jaki był medialny przekaz zjazdowych obrad Ligi, które z zagadnień były szczególnie eksponowane, jaki obraz organizacji wyłaniał się z prasowych relacji i trafiał do czytelników.

Uwagi wstępne

Liga Kobiet² była społeczno-ideową organizacją kobiet polskich o masowym charakterze. W okresie jej działalności w Polsce Ludowej,

---

¹ Artykuł przygotowany w ramach realizacji projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. „Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989)”, nr 2017/25/B/HS3/02015.

² Organizacja dwa razy zmieniała nazwę: powołana została w 1945 r. pod nazwą Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, w 1949 r. zmieniła nazwę na Ligę Kobiet, a w 1982 r. na Ligę Kobiet Polskich. W artykule używane są zamiennie określenia Liga Kobiet i Liga oraz skrót LK.

w latach 1945–1989, zostało zorganizowanych 9 zjazdów (wśród nich pierwszy w 1951 r., nazwany kongresem, i jeden nadzwyczajny w 1981 r., tuż przed ogłoszeniem stanu wojennego). Zjazdy (najwyższa władza Ligi), w których uczestniczyły delegatki z całego kraju (od 400 do 1500), oceniały minioną kadencję oraz podejmowały uchwały wyznaczające program i kierunki dalszej działalności. Zagadnienia związane z pracą Ligi gościły na łamach prasy centralnej i regionalnej głównie z okazji odbywających się zjazdów³.

Dziennik „Trybuna Ludu” (1948–1990) był głównym organem prasowym Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KC PZPR) o nakładzie sięgającym 1,5 mln egzemplarzy. Zamieszczał relacje z każdego zjazdu organizacji podporządkowanej partii rządzącej⁴.

Temat Ligi w ostatnim okresie wzbudził zainteresowanie badaczy⁵. O „zjazdowych wytycznych” organizacji pisała Małgorzata Daj-

³ Tematyka Ligi pojawiała się też przy okazji obchodów Międzynarodowego Dnia Kobiet. Zob. PAP, „Uroczyste spotkanie w KC PZPR z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet”, *Trybuna Ludu* (dalej: *TL*), 8 III 1979, nr 54, 1 i 4.

⁴ Prasa regionalna (organy KW PZPR) publikowała głównie komunikaty PAP ze zjazdu. W informacjach redakcyjnych (własnych) podawała nazwiska delegatek ze swojego regionu, czasami ich krótką prezentację, nazwiska odznaczonych delegatek lub krótki wywiad. K.K., „W Warszawie obraduje Zjazd Ligi Kobiet”, *Trybuna Robotnicza*, 13 VII 1957, nr 165, 1; (as), „16 delegatek Białostoczczyzny na III Krajowy Zjazd Ligi Kobiet”, *Gazeta Białostocka* (dalej: *GB*), 16 II 1962, nr 40, 1; PAP, „IV Krajowy Zjazd Ligi Kobiet”, *GB*, 27 VI 1966, nr 150, 1; Ag., „Delegatki Białostoczczyzny na V Krajowym Zjeździe LK”, *GB*, 17 XI 1970, nr 318, 1–2.

⁵ O Lidze Kobiet pisali m.in.: M. Dajnowicz, „Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 2018, t. 145, z. 3, 579–601; eadem, „Two faces of Polish women’s political activity: the women’s movement in the period from the end of the nineteenth century to the second half of the twentieth century”, *Women’s History Review*, 2019, vol. 30, no. 1, 69–85; A. Drozdowska, „Liderki Ligi Kobiet Polskich wobec wyborów w latach 80. w świetle «Naszej Pracy»”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, 2020, nr 1(8), 194–209. M. Bauchrowicz-Tocka, „Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945–1989 w świetle jej statutów”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, 2020, nr 1(8), 176–193; A. Zaniewska, „Liga Kobiet w okręgu białostockim w latach 1956–1975. Kierunki i efekty działalności” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 297–319; A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, „Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956”, *Dzieje Najnowsze*, 2018, nr 2, 149–179; A. Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów

nowicz⁶. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie, w jakim zakresie zjazdowa tematyka interesowała czołowy partyjny dziennik, jaki był medialny przekaz zjazdowych obrad Ligi, które z zagadnień były szczególnie eksponowane, jaki obraz organizacji wyłaniał się z prasowych relacji i trafiał do czytelników.

Podstawowym materiałem badawczym, wykorzystanym do prezentacji zagadnienia, były publikacje z „Trybuny Ludu” dotyczące zjazdów Ligi.

Artykuł podzielony został na dziewięć rozdziałów poświęconych kolejnym zjazdom.

I Kongres Ligi Kobiet (3–5 marca 1951 r.)

Ogólnopolski Kongres Ligi Kobiet odbywał się pod hasłem walki o pokój i realizację planu sześcioletniego⁷. Uczestniczyło w nim ok. 1500 delegatek reprezentujących 2 mln członkiń Ligi. Kongres wzbudził największe (ze wszystkich zjazdów) zainteresowanie „Trybuny Ludu”, która poświęciła mu 23 publikacje w pięciu numerach⁸.

W przeddzień kongresu, 2 marca, na pierwszej stronie została opublikowana informacja o podjętym zobowiązaniu zwiększenia wydajności pracy dla uczczenia zjazdu przez robotnicę Państwowej Fabryki Przemysłu Pasmanteryjnego Krystynę Gałęź⁹. W kolejnym numerze „Trybuna” pisała o napływających z kraju meldunkach od kobiet o realizacji zobowiązań podjętych na cześć kongresu¹⁰.

---

parlamentarnych i wpływ posłanek na stanowienie komunistycznego prawodawstwa na przykładzie reprezentantek Ligi Kobiet w Sejmie Ustawodawczym (1947–1952)”, *Pamięć i Sprawiedliwość*, 2020, nr 2, 208–234.

⁶ M. Dajnowicz, „Program działalności organizacyjno-propagandowej Ligi Kobiet na podstawie wytycznych Krajowych Zjazdów Ligi Kobiet” [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Ruchy kobiece...*, 261–275.

⁷ Plan sześcioletni (1950–1955) zakładał intensywny rozwój przemysłowy kraju (hutnictwo, górnictwo, przemysł maszynowy); kiedy obradował Kongres LK, od roku plan był już realizowany. Uczestniczyły w nim kobiety, tzw. „produktywizacja kobiet”. W realizacji planu sześcioletniego zakładano zatrudnienie na poziomie 1 mln 200 tys. kobiet.

⁸ Wśród 23 publikacji w pięciu numerach (nr 61–65; 2 III 1951–6 III 1951) poświęconych kongresowi, 9 opublikowano na 1 stronie.

⁹ „Dla uczczenia Kongresu Ligi Kobiet i dnia 8 marca”, *TL*, 2 III 1951, nr 61, 1.

¹⁰ Tokarka Stanisława Organista z Wrocławskiej Fabryki Wodomierzy wyrobiła 390% normy. Robotnice PGR Różyce zorganizowały brygady omłotowe i wykonały omłoty zbóż

W dzień zjazdu dziennik, w informacji o kongresie, przedstawił Ligę jako organizację zmieniającą życie kobiet¹¹. Aby uwypuklić nową sytuację kobiet, autor publikacji przytoczył fragmenty pamiętników bezrobotnych z lat międzywojennych. Przekonywał, że dzięki przemianom społecznym kobiety w Polsce Ludowej mają warunki do równouprawnienia, pracy we wszystkich dziedzinach, aktywności zawodowej i politycznej, czego przejawem była działalność w Lidze. Odwoływał się do rozwiązań władzy radzieckiej i podkreślał uzyskanie dostępu kobiet do nowych zawodów. Publicysta pisał o przewyciężaniu przez Ligę przesądów, które hamowały aktywność kobiet, i o organizowanych szkoleniach, podnoszących kwalifikacje zawodowe. Zaznaczył, że „głosu Kongresu słuchać będzie cały kraj”¹².

„Trybuna Ludu” zamieściła bogatą relację z obrad. Kongres otworzyła przewodnicząca Zarządu Głównego (ZG) Alicja Musiałowa. Uczestniczyły w nim najwyższe władze państwowe, reprezentantka Światowej Demokratycznej Federacji Kobiet (ŚDFK) Rita Banerjee i 10 delegacji zagranicznych¹³. Przewodnicząca odczytała list prezydenta Bolesława Bieruta skierowany do delegatek¹⁴. Przemawiał wicepremier sekretarz KC PZPR Aleksander Zawadzki. W wystąpieniu podkreślił znaczący wkład Ligi w rozwój życia gospodarczego, społeczno-politycznego i kulturalnego oraz dopingował do realizacji dwóch zadań: walki o pokój i plan sześcioletni¹⁵. Sekretarz NKW ZSL poseł Aleksander Juszkiewicz zachęcał

---

przed terminem. (f), „Dziś rozpoczyna się w Warszawie I Ogólnopolski Kongres Ligi Kobiet”, *TL*, 3 III 1951, nr 62, s. 1.

¹¹ *Kongres Ligi Kobiet*, *TL* 3 III 1951, nr 62, s. 1.

¹² Ibidem.

¹³ W kongresie uczestniczyły delegacje kobiet: Związku Radzieckiego, Chin, Czechosłowacji, NRD, NRF, USA, Węgier, Rumunii, Finlandii, Izraela, zob. „Pod hasłem mobilizacji kobiet całego kraju do walki o pokój i plan 6-letni rozpoczął obrady I Ogólnopolski Kongres Ligi Kobiet”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 1.

¹⁴ „Trybuna Ludu” opublikowała list Bolesława Bieruta, w którym życzył, aby „miliony kobiet polskich wysuwały się na czoło sił broniących wolności i pokoju”. B. Bierut, „List Prezydenta RP tow. Bolesława Bieruta do Prezydium Kongresu Ligi Kobiet”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 1.

¹⁵ „Hasło walki o pokój i plan 6-letni trafia do serc milionów kobiet polskich”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 2.

do mobilizacji kobiety wiejskie¹⁶. Głos zabierały także delegatka radziecka Zinaida Troicka¹⁷ i Rita Banerjee z ŚDFK¹⁸.

„Trybuna” opublikowała fragmenty wystąpienia przewodniczącej A. Musiałowej, która do znaczących osiągnięć kobiet w Polsce w ostatnich latach zaliczyła: realizację planu trzyletniego i stworzone przez państwo warunki pełnego równouprawnienia¹⁹. Podkreśliła, że plan sześcioletni zwiększy zatrudnienie kobiet, przyczyni się do wzrostu ich kwalifikacji, rozwoju żłobków i przedszkoli, zmian życia kobiet wiejskich (mechanizacja, elektryfikacja) oraz rozwoju szkolnictwa i służby zdrowia. Apelowała o walkę o pokój, której przejawem miała być realizacja zadań planu sześcioletniego „pod przewodnictwem siły narodu PZPR”. Wzywała: „Nauczmy się całym sercem kochać ostoję pokoju i postępu Związek Radziecki i Wodza mas pracujących całego świata Wielkiego Chorążego Pokoju – Józefa Stalina”²⁰. Zwróciła się też do młodego pokolenia, które winno „chlubić się zdobyczami dzisiejszej Polski”.

Wystąpienie przewodniczącej Musiałowej uzupełniał referat sekretarza ZG LK Stanisławy Zawadeckiej. Stwierdziła, że dzięki warunkom stworzonym przez nowy ustrój Liga dobrze wypełniła zadania dotyczące uświadamiania, szkoleń zawodowych i angażowania kobiet wiejskich i miejskich do pracy²¹. Podkreśliła awans społeczny robotnic i chłopek, udział kobiet w radach narodowych i komisjach. Za główny błąd minionego okresu Zawadecka uznała „brak pracy uświadamiającej wśród kobiet niepracujących zawodowo, gospodyń domowych”²². Jako główne zadanie wskazała objęcie działalnością kolejnych milionów kobiet z miast i wsi.

¹⁶ „Kongres powinien nakreślić drogi mobilizacji najszerszych mas kobiet wiejskich”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 2.

¹⁷ „Witamy kobiety polskie walczące w jednym szeregu z nami o pokój i demokrację”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 2.

¹⁸ „Jedność kobiet świata – ważnym ogniwem w wielkim froncie walki o pokój”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 2.

¹⁹ „Codzienną ofiarną pracą zawodową i społeczną kobiety polskie będą walczyć o pokój i rozkwit naszej Ojczyzny”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 2.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ „Z obrad I Ogólnopolskiego Kongresu Ligi Kobiet”, *TL*, 5 III 1951, nr 64, 2.

²² *Ibidem*.

Podobny w treści był opublikowany w „kongresowym” numerze „Trybuny Ludu” artykuł kierowniczkki Wydziału Kobiecego KC PZPR Edwardy Orłowskiej²³. Jej zdaniem kongres, prezentujący osiągnięcia środowiska kobiet, do których przyczyniła się Liga, miał mobilizować kobiety „do dalszej pracy w budownictwie socjalistycznym kraju”. „Dziś nie ma już w Polsce stanowiska i zawodu, w którym by nie pracowały kobiety”, pisała²⁴. Zwróciła uwagę na aktywność kobiet wiejskich występujących przeciw „kułactwu”.

W czasie dyskusji delegatki informowały o udziale w planie sześćioletnim, o realizowanych zobowiązaniach, czynach i przekraczanych normach²⁵. Apolonia Głowacka zwróciła uwagę na małą aktywność Ligi w środowisku naukowym²⁶. „Trybuna” zamieściła sylwetki trzech delegatek z Warszawy²⁷ i wypowiedzi trzech przodownic pracy²⁸.

---

²³ E. Orłowska, „Kongres Ligi Kobiet zmobilizuje kobiety z miast i wsi do walki o pokój i plan sześćioletni”, *TL*, 3 III 1951, nr 62, 3.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Robotnica z Nowej Huty Anna Rec wyrabiała 200% normy przy wykopach. Przędka z Łodzi Helena Okrój pracowała na 750 wrzecionach. O pracy nad przebudową wsi zapewniała chłopka z Katowickiego Janina Małecka. Chwaliła spółdzielnie produkcyjne Elżbieta Kobus z Olsztyńskiego. Włóknierka z ZPB im. J. Stalina w Łodzi Stanisława Podsiadło informowała o przedterminowym wykonaniu planów produkcyjnych. Ksawera Smol z Lubelskiego zapewniała, że mało- i średniorolne chłopki „idą śladem” bohaterek Kraju Rad, które kierują kołchozami. Zofia Michalska z gminy Jankowice (woj. wrocławskie) mówiła o zwycięstwie kobiet z kułakami i utworzeniu spółdzielni produkcyjnej. Delegatki z Nowej Huty i włóknierki z Łodzi meldowały o wykonanych czynach produkcyjnych i podejmowanych zobowiązaniach. „Dyskusja na Kongresie Ligi Kobiet”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 2; „Przebieg drugiego dnia obrad Kongresu Ligi Kobiet”, *TL*, 5 III 1951, nr 64, 2.

²⁶ „Przebieg drugiego dnia obrad Kongresu...”, 2.

²⁷ Zaprezentowane delegatki: dyrektor Głównej Poradni Zdrowia Psychicznego dr Kamila Kancewiczowa, brygadziстка w fabryce żarówek Kazimiera Koczon i reprezentującą gospodynie domowe, przewodniczącą LK z Ochoty Anna Kwaśniewska, zob. (bak), „Będą godnie reprezentować masy kobiet pracujących stolicy”, *TL*, 3 III 1951, nr 62, 5.

²⁸ Przodownice pracy: Jadwiga Szczebłowska budowała fabrykę samochodów na Żeraniu, była matką trojga dzieci, wyrabiała 300% normy. Szlifierka w fabryce narzędzi lekarskich Irena Skrzypczak wyrabiała 200% normy. Janina Malkowska była magazynierką w Przedsiębiorstwie Robót Telekomunikacyjnych, zob. „Mówią przodownice pracy – delegatki na Kongres Ligi Kobiet”, *TL*, 4 III 1951, nr 63, 4.

Kongres uchwalił nowy statut Ligi²⁹ oraz wysłał listy do Józefa Stalina i prezydenta Bolesława Bieruta (opublikowane na pierwszej stronie)³⁰. Delegatki wystosowały list do kobiet amerykańskich z apelem o wspieranie wysiłków zmierzających do zapewnienia pokoju³¹ oraz do kobiet koreańskich z zapewnieniem o solidaryzowaniu się z nimi w ich walce o wolność i niepodległość³². Kongres wystosował apel do kobiet miast i wsi polskich. W odezwie tej podkreślono osiągnięcia kobiet w Polsce Ludowej, która stworzyła warunki do ich pełnego wyzwolenia, kształcenia i pracy we wszystkich zawodach. W apelu zwracano się bezpośrednio do robotnic, chłopek, spółdzielczyń, artystek, uczonych, nauczycielek, działaczek kultury, lekarek, pracownic handlu, matek. Żadna kobieta nie czuła się pominięta. „Niech każda kobieta stanie w szeregach narodowego frontu walki o pokój i plan sześcioletni, fundament niezawisłości, siły i potęgi naszej Ojczyzny”, napisały delegatki i wyraziły przekonanie, że we wspólnym „froncie” nie zabraknie ani jednej kobiety, ani jednej matki³³. Kongres wybrał nowy Zarząd Główny Ligi, któremu przewodniczyła Alicja Musiałowa³⁴.

„Trybuna” przedstawiała także informacje dotyczące „kongresowej reżyserii”. Delegatki przyjechały do Warszawy pociągami³⁵. Kobiety z Górnego Śląska przyjechały pociągiem, który prowadziła pierwsza w Polsce kobieta maszynistka parowozu, delegatka Róża Szreder z Gliwic³⁶. Do biura kongresu napływały pozdrowienia z całej Polski, życze-

²⁹ Przyjęty statut głosił, że Liga Kobiet jest masową organizacją skupiającą kobiety miast i wsi wokół zadań narodowego frontu walki o pokój i realizację planu sześcioletniego. Główną formą działania Ligi, w myśl statutu, była praca wychowawcza, mająca na celu podniesienie świadomości kobiet i mobilizowanie ich do jak najlepszego wykonywania zadań. Zob. „Przebieg drugiego dnia obrad Kongresu...”, 2.

³⁰ „List Kongresu Ligi Kobiet do Generalissimusa Józefa Stalina”, *TL*, 5 III 1951, nr 64, 1; „List Kongresu Ligi Kobiet do Prezydenta Bolesława Bieruta”, *TL*, 5 III 1951, nr 64, 1.

³¹ „List do kobiet amerykańskich”, *TL*, 6 III 1951, nr 65, 2.

³² „List Kongresu Ligi Kobiet do kobiet koreańskich”, *TL*, 6 III 1951, nr 65, 2.

³³ „Ani jednej kobiety nie zabraknie w narodowym froncie walki o pokój i plan 6-letni”, *TL*, 5 III 1951, nr 64, 1.

³⁴ „Prezydium nowo wybranego Zarządu Głównego Ligi Kobiet”, *TL*, 5 III 1951, nr 64, 2.

³⁵ Najliczniejsze grupy przyjechały z województw: wrocławskiego (138 delegatek), poznańskiego (118) i katowickiego (105). (f), „Dziś rozpoczyna się w Warszawie I Ogólnopolski Kongres Ligi Kobiet”, *TL*, 3 III 1951, nr 62, 1.

³⁶ Ibidem.

nia od młodzieży i prezenty z zakładów pracy (kilimy, serwety, dywaniki, chusty, albumy). Na kongres przybyły dzieci z warszawskich szkół i przedszkoli, które recytowały wiersze o pokoju. Po wystąpieniu Zinaidy Troickiej ze Związku Radzieckiego kobiety skandowały: „Stalin, Bierut!”. O wspólnej walce o pokój zapewniały delegacje zagraniczne. Kobiety z Niemiec przekazały Polkom sztandar z wyhaftowanym hasłem „Granica nad Odrą i Nysą jest dla kobiet niemieckich granicą pokoju”³⁷. Po obradach dla delegatek kongresu i delegacji zagranicznych było zorganizowane przyjęcie w salach Rady Państwa z udziałem premiera Józefa Cyrankiewicza, członków rządu, władz naczelných PZPR, stronnictw politycznych i związków zawodowych³⁸.

W ocenie dziennika kongres był „potężną manifestacją kobiet polskich na rzecz walki o pokój i rozkwit Ojczyzny”. W ocenie czytelniczek „Trybuny” kongres mógł być zapowiedzią ważnych zmian: pracy dla kobiet, ich awansu, rozwoju szkolnictwa i opieki medycznej oraz ułatwień w codziennym życiu.

II Zjazd (12–14 lipca 1957 r.)

Po sześciu latach odbył się II Krajowy Zjazd Ligi Kobiet z udziałem 700 delegatek. Wzbudził znacznie mniejsze zainteresowanie „Trybuny Ludu” (ukazało się sześć informacji). Według prasowych relacji nie miał tak entuzjastycznego charakteru jak kongres. Skupił się na sprawach bezpośrednio dotyczących kobiet. W tematykę zjazdu wprowadzał artykuł poświęcony sytuacji kobiet wiejskich. Publicysta pisał o znikomej reprezentacji kobiet w zarządach spółdzielni i kółek, braku pomocy w opiece nad dziećmi i codziennych trudnościach³⁹.

W referacie sprawozdawczym, wygłoszonym w obecności wicepremiera Piotra Jaroszewicza, przewodnicząca Zarządu Głównego Ligi Alicja Musiałowa krytycznie oceniła działalność Ligi w minionych 12 latach. Stwierdziła, że Liga Kobiet „nie zawsze szła po linii obrony najistotniej-

³⁷ „Dyskusja na Kongresie Ligi...”, 2.

³⁸ (f), „Przyjęcie w Radzie Państwa dla uczestniczek Kongresu Ligi Kobiet”, *TL*, 6 III 1951, nr 65, 1.

³⁹ (sot), „O życiu kobiet wiejskich”, *TL*, 11 VII 1957, nr 189, 3.

szych kobiecych spraw⁴⁰. Skupiała się na „produktywizacji gospodarczej” kobiet (efektem było 2 mln zatrudnionych), a nie interesowała się potrzebami ich życia codziennego. Wyznaczone przez przewodniczącą zadania Ligi dotyczyły: organizacji pracy chałupniczej, pomocy w wychowaniu dzieci i prowadzeniu gospodarstwa domowego, rozwoju poradnictwa prawnego, udziału kobiet w radach narodowych.

Krytyczne oceny działalności Ligi były obecne także w zjazdowej dyskusji. Pisarka, członkini LK, Ewa Szelburg-Zarembina stwierdziła, że kobiety zbyt daleko odeszły od swoich rodzin i sugerowała naprawę tych zaniedbań. „Nie żądamy pralek elektrycznych, żelazek i lodówek”, mówiły delegatki z komisji wiejskiej, i upominały się o... szkła do lamp naftowych⁴¹. „Nie knajp nam trzeba, a świetlic, szkół rolniczych, kursów sanitarnych i oświatowych”, wyliczały. Delegatka z Katowic mówiła o nieobecności Ligi w zakładach, co uniemożliwiało pomoc zwalnianym kobietom⁴². O zagadnieniach oświaty sanitarnej, opiece nad matką i dzieckiem dyskutowano w komisji zdrowia⁴³.

W zjazdowej uchwale przyjęto, jako szczególne zadanie, zacieśnienie współdziałania kobiet ze wszystkich środowisk, a w szczególności kobiet z miasta i wsi⁴⁴. Zjazdowe postulaty dotyczyły: przyznania kobietom wychowującym dzieci jednego dnia w miesiącu wolnego od pracy, obniżenie wieku emerytalnego kobiet, powołania opiekunek społecznych, walki z alkoholizmem i prostytutką, prawa umożliwiającego skuteczne egzekwowanie alimentów⁴⁵. Delegatki uchwaliły dwa apele. Jeden dotyczył zakazu doświadczeń jądrowych, a drugi wzywał do walki z alkoholizmem. Skierowały list z pozdrowieniami do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki. Zjazd wybrał nowe władze, przewodniczącą ponownie została Alicja Musiałowa⁴⁶.

⁴⁰ E.Z., „Kobiety obradują nad nowym programem”, *TL*, 13 VII 1957, nr 191, 1.

⁴¹ E.Z., „Szeroka tematyka prac komisji”, *TL*, 14 VII 1957, nr 192, 1.

⁴² E.Z., „Kobiety obradują...”, 3.

⁴³ E.Z., „Szeroka tematyka...”, 3.

⁴⁴ E.Z., „Program kobiet polskich”, *TL*, 15 VII 1957, nr 193, 1.

⁴⁵ E.Z., „Zakończenie II Zjazdu Ligi Kobiet”, *TL*, 15 VII 1957, nr 193, 3.

⁴⁶ PAP, „Nowe władze Ligi Kobiet”, *TL*, 15 VII 1957, nr 193, 1.

W przekazie prasowym Liga „dotykała” codziennych problemów kobiet. Zjazdowe relacje „Trybuny Ludu” mogły budzić u czytelniczek nadzieję na większą troskę państwa o rodziny i opiekę nad matkami.

III Zjazd (17–19 lutego 1962 r.)

Tematyka III Zjazdu LK, w którym ok. 600 delegatek reprezentowało 2 mln członkiń, gościła na łamach „Trybuny Ludu” siedem razy. W przeddzień obrad ukazała się ich zapowiedź⁴⁷ oraz artykuł Wandy Tycner poświęcony ówczesnej sytuacji kobiet⁴⁸. Autorka podkreśliła zasługi Ligi w aktywizacji zawodowej kobiet⁴⁹, ale według niej organizacja nie przełamała do końca niechęci do ich zatrudniania. Wskazywała na pozostawienie „na uboczu” przemian gospodyń domowych, na konieczność odciążenia kobiet. Stwierdziła, że w kobiecym życiu „przeszłość się nie skończyła, a przyszłość jeszcze nie nadeszła”⁵⁰.

Kierunki działalności Ligi wskazywał tytuł zjazdowej relacji opublikowanej w „Trybunie Ludu”: „Każda kobieta powinna zdobyć zawód”⁵¹. Gazeta odnotowała obecność na zjeździe władz rządowych z przewodniczącym Rady Państwa Aleksandrem Zawadzkim. W sprawozdaniu z minionej kadencji sekretarz Stanisława Zawadecka przedstawiła osiągnięcia Ligi: powołanie z jej inicjatywy Towarzystwa Świadomego Macierzyństwa, opiekunów społecznych, uczestnictwo w pracach dotyczących egzekwowania alimentów i walki z alkoholizmem, zorganizowanie 154 kursów zawodowych. Niezadowolające w jej ocenie były: współpraca z kołami gospodyń, działaczkami wiejskimi oraz znikome kontakty z kobietami niepracującymi⁵².

„W przemyśle pracuje ok. 1 mln kobiet ..., ale tylko 108 kobiet dyrektorów. Ten stan nie odpowiadał założeniom ustroju”, przytaczała „Try-

⁴⁷ PAP, „17–19 bm. obrady III Krajowego Zjazdu Ligi Kobiet”, *TL*, 16 II 1962, nr 47, 3.

⁴⁸ W. Tycner, „Kobiety i organizacja”, *TL*, 16 II 1962, nr 47, 3.

⁴⁹ W latach 1956–1960 kobiety zajęły 300 tys. nowych miejsc pracy. *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ W.S., „Każda kobieta powinna zdobyć zawód. III Krajowy Zjazd Ligi Kobiet rozpoczął obrady”, *TL*, 18 II 1962, nr 49, 1.

⁵² *Ibidem*.

buna” słowa przewodniczącej A. Musiałowej⁵³. Przewodnicząca mówiła o zmianie tego stanu, o koniecznym wzroście pozycji kobiety w rodzinie, pomocy w zdobyciu zawodu, rozwoju poradnictwa, zakładaniu żłobków i przedszkoli, niedostatecznej reprezentacji kobiet w radach narodowych i zakładowych, w samorządzie robotniczym. Były to jednocześnie zadania, które stawiała przed sobą Liga.

Dziennik opublikował przemówienie przewodniczącego Rady Państwa Aleksandra Zawadzkiego⁵⁴. Podkreślił on udział kobiet we współtworzeniu Polski Ludowej, która przyniosła im przełom i zapewnił o pomocy partii w ułatwianiu życia kobietom-matkom oraz tworzeniu jak najlepszych warunków pracy zawodowej i społecznej.

W zjazdowej dyskusji (głos zabierało 31 delegatek) obecne były wątki: zatrudnienia, szkoleń, usprawnienia handlu i usług, opieki nad dziećmi⁵⁵. Postulowano także współpracę Ligi z innymi organizacjami, które zajmują się podobnymi zagadnieniami. W przyjętej uchwale zapisano „konieczność zwiększenia roli i udziału kobiet w życiu publicznym kraju” oraz rozwiązania problemu zatrudnienia kobiet⁵⁶.

Zjazd uchwalił poprawki do statutu, które pozwalały na członkostwo zbiorowe w Lidze oraz udział w jej władzach wszystkich środowisk⁵⁷. Dokonał także wyboru władz, przewodniczącą (trzeci raz) została Alicja Musiałowa⁵⁸. Prasowe relacje mogły zrodzić u czytelniczek przekonanie, że Liga pomaga kobietom w zdobyciu zawodu i pracy oraz ułatwia uczestniczenie w życiu społecznym.

⁵³ PAP, „Wzrost kwalifikacji zawodowych – podstawą ekonomicznej pozycji kobiety w społeczeństwie”, *TL*, 18 II 1962, nr 49, 3.

⁵⁴ „Kobiety polskie dowiodły, że mogą odgrywać donioślejszą rolę w życiu kraju. Przemówienie wygłoszone przez tow. A. Zawadzkiego na III Zjeździe Ligi Kobiet”, *TL*, 18 II 1962, nr 49, 3.

⁵⁵ W.S. „Drugi dzień obrad Zjazdu Ligi Kobiet”, *TL*, 19 II 1962, nr 50, 1.

⁵⁶ W.S., „III Zjazd Ligi Kobiet zakończył obrady”, *TL*, 19 II 1962, nr 50, 1.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Alicja Musiałowa funkcję przewodniczącej ZG LK pełniła do czerwca 1965 r. Po niej stanowisko to powierzone zostało dotychczasowej sekretarz generalnej Stanisławie Zawadeckiej, która do Prezydium ZG weszła w 1951 r. podczas I Kongresu. W 1968 r. zrezygnowała ona ze stanowiska w trakcie kadencji, która kończyła się dopiero w listopadzie 1970 r. Po niej funkcję przewodniczącej objęła Maria Milczarek.

IV Zjazd Ligi Kobiet (26–28 czerwca 1966 r.)

IV Zjazd Ligi Kobiet, w którym ok. 800 delegatek reprezentowało 5 mln 250 tys. członkiń, był dla organizacji przełomowy. „Trybuna Ludu” poświęciła mu pięć publikacji⁵⁹. W „zjazdowym” numerze „Trybuna” opublikowała materiał prezentujący 20 lat działalności Ligi⁶⁰. Pisząc o jej początkach, autor dowodził, że kraj budujący nowy ustroj potrzebował rąk do pracy i społecznego zaangażowania kobiet. „Potrzebna była organizacja reprezentująca kobiety i ich społeczny interes, kształtująca kierunki zmian i przełamująca istniejące opory”. Liga wypełniła ideowe zadania. Mimo starań, zdaniem autora, nie osiągnięto pełnego równouprawnienia i aktywności kobiet. Obszary jej dalszej pracy miał nakreślić IV Zjazd. Zostały one wcześniej wskazane przez partię i zawarte już w tytule artykułu: miejsce zamieszkania i rodzina. Było to zawężenie dotychczasowej działalności Ligi. Miała budzić aktywność kobiet niepracujących.

Do tych planów nawiązywało opublikowane w „Trybunie Ludu” wystąpienie przewodniczącej ZG Stanisławy Zawadeckiej⁶¹. Przekonywała, że nowy etap działalności wymaga „nowego rozmieszczenia sił”. Liga miała skupić się na pracy wśród kobiet w miejscu zamieszkania. Opuścić „zdobyte pola” (zakłady pracy, spółdzielnie, koła gospodyń), które stanowiły o jej sile i zdobytej pozycji kobiet w społeczeństwie⁶². Wśród podstawowych zadań Ligi przewodnicząca wyliczała: obywatelskie wychowanie kobiet, podnoszenie ich wiedzy ogólnej i zawodowej, oddziaływanie na rozwój ich osobowości, pomoc w wychowaniu młodego pokolenia w duchu patriotyzmu⁶³. W tym celu Liga miała organizo-

⁵⁹ Zjazdowe przemówienie przewodniczącego Rady Państwa E. Ochaba i przewodniczącej ZG LK S. Zawadeckiej zostało opublikowane pod wspólnym tytułem „IV Krajowy Zjazd Ligi Kobiet”. Obsługa własna i PAP, „IV Krajowy Zjazd Ligi Kobiet”, *TL*, 28 VI 1966, nr 176, 1, 3.

⁶⁰ *kk*, „Miejsce zamieszkania i rodzina – teren działania Ligi Kobiet”, *TL*, 27 VI 1966, nr 175, 3.

⁶¹ Obsługa własna i PAP, „IV Krajowy Zjazd...”, 1.

⁶² Przewodnicząca ZG S. Zawadecka jako dowody awansu kobiet wskazywała: wzrost liczby dziewcząt w szkołach wszystkich typów (w ogólnokształcących uczyło się 273 tys., zawodowych 642 tys., wyższych ok. 84 tys.), podejmowanie przez kobiety pracy (pracowało ok. 50% kobiet w wieku produkcyjnym) oraz ich udział w organizacjach społecznych, partiach i stronnictwach (26 500 kobiet było radnymi). Obsługa własna i PAP, „IV Krajowy Zjazd...”, 1.

⁶³ *Ibidem*.

wać punkty poradnictwa. W wystąpieniu Zawadeckiej nie było krytyki narzuconych rozwiązań. Lojalnie podkreśliła, że Liga korzystała zawsze „z poparcia i życzliwej pomocy PZPR i sojuszniczych stronnictw”.

Przewodnicząca nawiązała do ówczesnej sytuacji międzynarodowej i potępiła agresję USA na Wietnam oraz krytycznie odniosła się do stanowiska Episkopatu Polski, uznając je za niezgodne z polityką państwa i dążeniami społeczeństwa⁶⁴.

Do delegatek IV Zjazdu przemawiał przewodniczący Rady Państwa Edward Ochab⁶⁵. Podkreślił znaczący wkład Ligi „w budowanie socjalistycznego społeczeństwa”⁶⁶. W 1966 r. rozpoczęła się nowa pięciolatka. Ochab zapowiedział utworzenie 1,5 mln nowych miejsc pracy, w tym 655 tys. dla kobiet⁶⁷. Apelował o aktywność Ligi w komitetach osiedlowych, blokowych, rodzicielskich. Aby ułatwić współdziałanie organizacji pracujących wśród kobiet, powołana została przez Prezydium Ogólnopolskiego Komitetu FJN Krajowa Rada Kobiet Polskich.

W zjazdowej dyskusji, według prasowej relacji, dominowały tematy: nowych zawodów dla dziewcząt, uzupełnienia wykształcenia, pomoc kobietom w prowadzeniu gospodarstw i w opiece nad dziećmi⁶⁸. W przyjętej uchwale Liga miała koncentrować się na pracy wśród kobiet w miejscach ich zamieszkania. Zjazd wystosował list do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki z zapewnieniem o „podnoszeniu poziomu ideowego i społecznego kobiet”, dalszym „kształtowaniu socjalistycznej posta-

⁶⁴ Chodziło o Orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich z 18 listopada 1965 r., w którym znalazły się słowa: „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”. Ibidem, 3.

⁶⁵ Edward Ochab wręczył 36 aktywistkom odznaczenia nadane przez Radę Państwa. Order Sztandaru Pracy I klasy otrzymały pierwsza przewodnicząca ZG Irena Sztachelska i Jadwiga Lewicka z Katowic. Order Sztandaru Pracy II klasy otrzymały Bronisława Cieślik z Katowic i członkini ZG Janina Świącicka. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski: sekretarz ZG Melania Mroczek-Szymańska, wiceprezes ZG Zofia Patorowa, sekretarz Komisji Wiejskiej w ZG Stefania Stankiewicz. Dwie działaczki otrzymały Krzyże Oficerskie Orderu Odrodzenia Polski, 10 aktywistek Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski, 15 – Złote Krzyże Zasługi i 2 Srebrne Krzyże Zasługi. PAP, „Wysokie odznaczenia państwowe dla czołowych działaczek kobiecych”, *TL*, 27 VI 1966, nr 175, 1.

⁶⁶ Obsługa własna i PAP, „IV Krajowy Zjazd...”, 3.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ PAP, „Dyskusja na zjeździe Ligi Kobiet”, *TL*, 29 VI 1966, nr 177, 1.

wy⁶⁹. Przewodniczącą LK na nową kadencję została nadal Stanisława Zawadecka.

Prasowe relacje, w których eksponowano dorobek Ligi i jej wpływ na budowanie socjalistycznego państwa, utwierdzały czytelników w przekonaniu, że Liga, wspierana przez partię, konsekwentnie realizowała jej program. Potrzebna była kobieca organizacja w budowaniu gospodarki i ustroju. Kolejnym partyjnym planem było objęcie ideologicznym oddziaływaniem kobiet do tej pory będących poza zasięgiem. I w tej nowej przestrzeni miała działać i pomagać partii Liga.

V Zjazd Ligi Kobiet (17–18 listopada 1970 r.)

W tematykę V Zjazdu, w którym uczestniczyło ok. 400 delegatek reprezentujących 363 tys. członkiń, „Trybuna” wprowadziła czytelników artykułem „Dla rodziny”⁷⁰. Przedstawiał on pracę w środowisku (osiedla, bloki), w którym Liga zaczęła funkcjonować w 1966 r. W wyniku reorganizacji straciła milionową rzeszę członkiń. W 1966 r. skupiała 170 tys. kobiet i z trudem odbudowywała struktury.

V Zjazd, któremu dziennik poświęcił siedem publikacji, był pierwszą oceną dorobku Ligi po zmianach. W 1970 r. LK liczyła 363 tys. kobiet, z których ponad połowa nie pracowała. Tworzone przez Ligę poradnie specjalistyczne i ośrodki gospodarstwa domowego skupiały się na budzeniu świadomości społeczno-politycznej, aktywności zawodowej, zdobywaniu kwalifikacji przydatnych w życiu rodzinnym i społecznym⁷¹.

„Trybuna” opublikowała skrót wystąpienia przewodniczącej ZG LK Marii Milczarek. Przewodnicząca nawiązała do jubileuszu Ligi, która obchodziła 25 lat działalności. Podkreśliła, że do podniesienia rangi kobiet w społeczeństwie, w życiu zawodowym i rodzinnym, przyczyniła się Liga, która wykorzystała uprawnienia przyznane kobietom przez partię i władzę ludową⁷². Zwróciła uwagę na wzrost liczby członkiń, co miało świadczyć o trafności programu LK. Wśród zadań wymieniła: dotarcie

⁶⁹ PAP, „IV Zjazd Ligi Kobiet zakończył obrady”, *TL*, 30 VI 1966, nr 178, 1.

⁷⁰ K.K., „Dla rodziny”, *TL*, 17 XI 1970, nr 320, 3.

⁷¹ W 1970 r. LK udzielała ok. 75 tys. porad, w trzy lata zorganizowała 1100 kursów dla 0,5 mln kobiet. Ibidem.

⁷² PAP, „Aktywny udział kobiet w społecznym i gospodarczym rozwoju kraju”, *TL*, 19 XI 1970, nr 322, 4.

do każdej kobiety w środowisku, podnoszenie ich kwalifikacji, prowadzenie pracy ideowo-wychowawczej, rozwój poradnictwa, szerzenie wiedzy ekonomicznej i społecznej (miały temu służyć uniwersytety wiedzy obywatelskiej). Milczarek zapewniła, że Liga „podejmować będzie zadania stawiane przed całym narodem przez partię i władzę ludową”⁷³. Podobne zapewnienie zawarły delegatki w liście skierowanym do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki⁷⁴. W zjazdowej dyskusji podkreślano słuszność skoncentrowania pracy Ligi w miejscu zamieszkania kobiet. Były obecne wątki, dotyczące problemów rodziny, wychowania dzieci, współpracy z radami narodowymi⁷⁵.

„Trybuna” informowała o uczestniczeniu w Zjeździe przedstawicieleli władz z przewodniczącym Rady Państwa Marianem Spychalskim na czele⁷⁶. W swoim wystąpieniu podkreślił on aktywną działalność kobiet w PZPR, wpływ Ligi na kształtowanie świadomości socjalistycznej w rodzinach, wśród kobiet i młodego pokolenia oraz jej znaczenie w organizacji życia i pracy w miejscu zamieszkania⁷⁷. Aktywistki Ligi zostały odznaczone „za zasługi w działalności społecznej”⁷⁸.

Zjazd wybrał nowe władze Ligi, przewodniczącą ZG została Maria Milczarek. Czytelnicy relacji ze zjazdu mogli upewnić się o politycznym charakterze Ligi, jej głębokiej zależności od partii i wiernym wypełnianiu stawianych przed nią zadań. U odbiorców mogło też zrodzić się przeświadczenie, że organizacja była wykorzystywana do szerzenia socjalistycznych idei w różnych środowiskach kobiet (ostatnio właśnie wśród gospodyń domowych).

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ PAP, „Zjazd Ligi Kobiet zakończył obrady”, *TL*, 20 XI 1970, nr 323, 1.

⁷⁵ PAP, „Zakończenie Zjazdu Ligi Kobiet”, *TL*, 19 XI 1970, nr 322, 1.

⁷⁶ PAP, „V Zjazd Ligi Kobiet”, *TL*, 18 XI 1970, nr 321, 1.

⁷⁷ PAP, „Ważna rola kobiet w życiu kraju. Przemówienie przewodniczącego Rady Państwa”, *TL*, 19 XI 1970, nr 322, 4.

⁷⁸ Odznaczono 82 działaczki: 18 Orderem Odrodzenia Polski, 12 Złotym Krzyżem Zasługi, 42 Srebrnym Krzyżem Zasługi i 10 Brązowym Krzyżem Zasługi. PAP, „Lista odznaczonych w Belwederze działaczek Ligi Kobiet”, *TL*, 19 XI 1970, nr 322, 4.

VI Zjazd Ligi Kobiet (7–8 marca 1975 r.)

VI Zjazd Ligi Kobiet⁷⁹, obchodzony w roku jubileuszu 30-lecia PRL i Ligi, zainaugurował obchody Międzynarodowego Roku Kobiet w Polsce. W przeddzień Zjazdu z kobietami spotkali się I sekretarz KC PZPR Edward Gierek i premier Piotr Jaroszewicz⁸⁰.

„Trybuna” opublikowała przemówienia I sekretarza i premiera. Podkreślono w nich wkład kobiet w przeobrażenia ustrojowe i społeczne w kraju. Sekretarz Gierek przypomniał o wprowadzonych, ważnych dla kobiet rozwiązaniach: urlopy macierzyńskie, podwyższone dodatki rodzinne, utworzony fundusz alimentacyjny, bezpłatna opieka lekarska dla rodzin rolników. Zapowiedział otaczanie opieką rodzin⁸¹. Odnosił się do kłopotów na rynku (brak mięsa) i zapewnił o „podejmowanych wysiłkach, aby je złagodzić”⁸². Do problemów rynkowych nawiązał także premier Jaroszewicz⁸³.

Zjazd otworzyła uroczystość dekoracji sztandaru LK Orderem Sztandaru Pracy I Klasy, przyznanym przez Radę Państwa⁸⁴.

„Trybuna Ludu” przedstawiła główne wątki wystąpienia przewodniczącej Marii Milczarek i dyskusji delegatek⁸⁵. Eksponowano potrzeby rodziny: samodzielne mieszkania, rozbudowę sieci żłobków i przedszkoli. W referacie zjazdowym Milczarek zapowiedziała skupienie się na realizacji wychowawczych celów rodziny. Miały temu służyć: rozwój poradni prawno-społecznych i gospodarstwa domowego oraz współpraca z samorządami mieszkańców. Wskazywała także na „podnoszenie świadomości i kształtowanie właściwych postaw ideowych i patriotycznych

⁷⁹ W 1975 r. Liga Kobiet liczyła 0,5 mln członkiń.

⁸⁰ Premier Piotr Jaroszewicz był przewodniczącym Komitetu Obchodów Międzynarodowego Roku Kobiet w Polsce.

⁸¹ „Uznanie partii dla pracy i trudu kobiet polskich. Przemówienie tow. Edwarda Gierka”, *TL*, 7 III 1975, nr 55, 3.

⁸² „Uznanie partii dla pracy i trudu...; PAP, „Ogólnopolskie spotkanie kobiet”, *TL*, 7 III 1975, nr 55, 2.

⁸³ „Warunki dalszego pomyślnego rozwoju kraju. Przemówienie tow. Piotra Jaroszewicza”, *TL*, 7 III 1975, nr 55, 3.

⁸⁴ Order Sztandaru Pracy I klasy został przyznany przez Radę Państwa „za wybitne zasługi w działalności ideowo-wychowawczej wśród kobiet polskich, za wielki wkład w ich społeczną i zawodową aktywizację i za rozwijanie pokojowej współpracy międzynarodowej”. PAP, „VI Zjazd Ligi Kobiet”, *TL*, 9 III 1975, nr 56, 1.

⁸⁵ PAP, „Ogólnopolskie spotkanie kobiet”, *TL*, 7 III 1975, nr 55, 4.

kobiet”⁸⁶. Uczestniczki dyskusji mówiły o sprawach ze swoich regionów. Kobiety z Łodzi były zadowolone z rozwoju placówek służby zdrowia i zakładowych stołówek, ze Śląska poprawą warunków pracy, delegatka z Wrocławia sygnalizowała o rosnącej pozycji kobiet wiejskich⁸⁷. W prasowej relacji z dyskusji nie było głosów krytycznych.

Uczestniczki Zjazdu uchwały „Apel do Kobiet Polskich”, w którym napisały: „Polska Ludowa stworzyła nam szansę społecznego awansu i społecznej równoprawności. Kobiety polskie, własną, ciężką pracą, szansę tę wykorzystały”⁸⁸. Delegatki zapewniły o „wiernym służeniu socjalistycznej ojczyźnie”, apelowały o pokój i o przekraczanie planów realizowanej pięciolatki. 107 kobiet zostało odznaczonych odznaczeniami przyznanymi przez Radę Państwa⁸⁹.

Zjazd wybrał nowe władze, przewodniczącą ZG została ponownie Maria Milczarek⁹⁰. Zjazdową tematykę, której „Trybuna” poświęciła sześć publikacji, uzupełniały: wywiad z Magdaleną Sokołowską z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN na temat sporadycznego sprawowania przez kobiety kierowniczych funkcji⁹¹ oraz artykuł Ireny Witańskiej poświęcony feminizacji zawodów⁹².

Z prasowych relacji ze zjazdu wyłaniał się obraz Ligi skupionej na potrzebach kobiet i rodzin. Sygnalnie potraktowane zostały problemy gospodarcze w kraju, z którymi na co dzień mierzyły się kobiety.

VII Zjazd Ligi Kobiet (18–19 marca 1979 r.)

Zapowiedź VII Zjazdu LK ukazała się w „Trybunie Ludu” w przeddzień Dnia Kobiet⁹³. Zjazd, któremu gazeta poświęciła cztery publikacje, odbywał się pod hasłem „Wszyscy odpowiadamy za Polskę, za jej rozwój i przyszłość, za miejsce w świecie”. Hasło nawiązywało do obecnego

⁸⁶ PAP, „VI Zjazd Ligi...”, 4.

⁸⁷ PAP, „Ogólnopolskie spotkanie....”

⁸⁸ „Apel do kobiet polskich”, *TL*, 7 III 1975, nr 55, 1.

⁸⁹ „Lista odznaczonych”, *TL*, 7 III 1975, nr 55, 4.

⁹⁰ Maria Milczarek funkcję przewodniczącej ZG LK pełniła do lipca 1975 r. Nową przewodniczącą została Eugenia Kempara.

⁹¹ I. Solińska, „Ewa w dyrektorskim fotelu”, *TL*, 9 III 1975, nr 56, 6.

⁹² I. Witańska, „Kobiety wszędzie”, *TL*, 9 III 1975, nr 56, 3.

⁹³ Waj., „Kobieta w rodzinie”, *TL*, 7 III 1979, nr 53, 3.

wówczas kryzysu społeczno-politycznego w kraju, ale wiodącym tematem zjazdowych obrad była rodzina, jej model i zadania⁹⁴. W Zjeździe uczestniczyło 500 delegatek, reprezentujących pół miliona członkiń. W imieniu I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka wystąpił sekretarz KC Zdzisław Żandarowski⁹⁵. Sekretarz podkreślił wkład kobiet w wychowanie młodego pokolenia. Mówił o doskonaleniu ustawodawstwa socjalnego, zapewniającego ochronę interesów rodziny i kobiet. Jako przykład wymienił ustawę o świadczeniach alimentacyjnych i powołanie Rady ds. Rodziny⁹⁶.

Przewodnicząca ZG LK Eugenia Kempara w zjazdowym wystąpieniu odniosła się do wprowadzonych przez rząd uregulowań, dotyczących poprawy funkcjonowania rodzin. „Znamy dokładnie potrzeby i kierunki tworzenia nowego socjalistycznego modelu rodziny partnerskiej, kulturalnej, wychowującej”, mówiła Kempara i dodała, że Liga je realizuje⁹⁷. Organizacja planowała skupić się na pomocy całym rodzinom przez edukację ekonomiczną oraz poradnictwo wychowawczo-opiekuńcze⁹⁸.

Delegatki (w dyskusji uczestniczyło 27) mówiły z uznaniem o programie socjalnym adresowanym do rodzin, a w tym: wydłużenie urlopu macierzyńskiego, podwyższenie zasiłków rodzinnych, wprowadzenie zasiłku z tytułu urodzenia dziecka. Zgłaszały potrzeby: rozwoju handlu i usług, opieki zdrowotnej, poprawy gospodarki żywnościowej i warunków mieszkaniowych. Zdaniem dyskutantek Liga powinna skupić się na pedagogizacji matek, walce z alkoholizmem i przejawami niegospodarności⁹⁹.

W zjazdowej uchwale jako priorytet przyjęto kształtowanie obywatelskiej świadomości kobiet i socjalistycznego modelu rodziny. Wśród zadań wymieniono: współpracę z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, rozwój poradnictwa, popularyzację rodzin zastępczych, udział

⁹⁴ Polityka socjalna państwa i pomoc rodzinom były tematem spotkania kobiet z premierem Piotrem Jaroszewiczem z okazji Dnia Kobiet. PAP, „Uroczyste spotkanie w KC PZPR z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet”, *TL*, 8 III 1979, nr 54, 1, 4.

⁹⁵ PAP, „VII Krajowy Zjazd Ligi Kobiet”, *TL*, 19 III 1979, nr 63, 1, 4.

⁹⁶ *Ibidem*, 4.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Liga prowadziła wówczas 474 poradnie w całym kraju.

⁹⁹ PAP, „Krajowy Zjazd Ligi Kobiet zakończył obrady”, *TL*, 20 III 1979, nr 64, 4.

LK w kampaniach wyborczych do Sejmu, rad narodowych i ogniw FJN. Nakreślone kierunki działania miały służyć celowi głównemu: „umacnianiu pozycji kobiety w życiu politycznym, społecznym, gospodarce narodowej oraz umacnianiu trwałości rodziny i trosce o dobro dziecka”¹⁰⁰.

Zjazd wybrał nowe władze, przewodniczącą ZG LK została Eugenia Kempara. Opublikowane w „Trybunie Ludu” relacje ze zjazdu Ligi sygnalizowały o obecności kobiecej organizacji, która skupiała się na kształtowaniu socjalistycznego modelu rodziny.

VIII Nadzwyczajny Zjazd Ligi Kobiet (28–29 listopada 1981 r.)

Nadzwyczajny VIII Zjazd LK został zwołany w krytycznej sytuacji polityczno-społecznej i gospodarczej kraju, której skutki najdotkliwiej odczuwały kobiety. Uczestniczyło w nim 400 delegatek reprezentujących półmilionową organizację. W obradach udział wzięli członkowie Biura Politycznego Zofia Grzyb i Kazimierz Barcikowski. „Trybuna Ludu”¹⁰¹ informowała o dyskusji kobiet, która dotyczyła programu organizacji i spraw publicznych. Sekretarz Grzyb mówiła o toczącej się walce politycznej i strajkach¹⁰². Według niej normalizację sytuacji mogła zapewnić realizacja zgłoszonego przez partię Frontu Porozumienia Narodowego, w którym ważną rolę powinny odegrać kobiety. Sekretarz zapowiedziała utworzenie przy KC PZPR komisji kobiet i apelowała, aby kobiety przekonały swoich mężów i synów do zaprzestania strajków¹⁰³.

Dziennik opublikował omówienie wystąpienia przewodniczącej ZG LK Eugenii Kempary. Czytelnicy poznali krytyczną ocenę działalności Ligi z lat 60., kiedy nasiliły się ingerencje partyjne w jej strukturę i działalność, w wyniku których straciła prawo tworzenia ogniw zakładowych oraz działania na wsi¹⁰⁴. Kempara informowała o dyskusji toczącej się w organizacji na temat jej programu i roli, jaką powinna odegrać w procesie przemian, aby pozyskać zaufanie kobiet. Postulowano usamodziel-

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ „Trybuna Ludu” nadzwyczajnemu zjazdowi poświęciła tylko trzy publikacje.

¹⁰² PAP, „VIII Nadzwyczajny Zjazd Ligi Kobiet”, *TL*, 30 XI 1981, nr 281, 2.

¹⁰³ B. Figiel, „Kobiety deklarują pomoc w rozwiązywaniu trudności”, *TL*, 1 XII 1981, nr 282, 2.

¹⁰⁴ Ibidem.

nienie się organizacji, zgłaszano bieżące problemy (zaopatrzenia, niedostatecznej ochrony zdrowia, pomijania kobiet w awansach).

W przyjętej uchwale zapisano m.in.: rozwiązywanie problemów zatrudnienia kobiet w warunkach reformy gospodarczej, egzekwowanie konstytucyjnych zasad równouprawnienia, udział kobiet w procesach decyzyjnych i organach władzy. „Trybuna” wyeksponowała zawarte w uchwale programowej wyrażenie poparcia dla partyjnej idei stworzenia frontu porozumienia narodowego¹⁰⁵. Zjazd przyjął zmianę nazwy na Liga Kobiet Polskich, uchwałę o powoływaniu kół w zakładach pracy, wybrał nowe władze, przewodniczącą ZG została Jadwiga Biedrzycka.

Z pewnością trzy publikacje poświęcone zjazdowi, które wyeksponowały uchwałę Ligi popierającą ideę partii powołania frontu porozumienia, nie oddały atmosfery obrad w napiętym politycznie i społecznie okresie. Do czytelników trafiły dwie informacje. Pierwsza, o krytycznej ocenie wcześniejszej działalności Ligi przez jej przewodniczącą w skróto- wym omówieniu jej wystąpienia. I druga, że Liga, której członkinie (jak ogół społeczeństwa) dotkliwie doświadczały kryzysu, nadal popierała rząd i trwała w nierozzerwalnej symbiozie z partią.

IX Zjazd Ligi Kobiet Polskich (12–13 października 1986 r.)

W zjazdową tematykę wprowadził wywiad z przewodniczącą ZG LKP Jadwigą Biedrzycką, opublikowany w przeddzień Zjazdu¹⁰⁶. Przewodnicząca wskazała na główne zadania Ligi: przeciwdziałanie nierównościom, ubieganie się o lepsze warunki pracy dla kobiet i o rozwiązania odciążające rodzinę, wspieranie reformy gospodarczej. Powrót Ligi do zakładów skomentowała: „Łatwo utracić teren, trudniej go odzyskać”. Mówiła o niechęci do współpracy z organizacją obciążonych pracą kobiet i zakładów, które w Lidze nie widziały sojusznika¹⁰⁷. Liga liczyła wówczas pół miliona członkiń. 30% z nich należało do PZPR, a 70% nie należało

¹⁰⁵ Ibidem; PAP, „Forum kobiet polskich zakończyło obrady”, *TL*, 2 XII 1981, nr 283, 1.

¹⁰⁶ T. Strumff, „W kobiecych rękach”, *TL*, 11–12 X 1986, nr 238, 3–4.

¹⁰⁷ Ibidem, 3. Uchwała o tworzeniu ogniw zakładowych podjęta została na Nadzwyczajnym VIII Zjeździe w 1981 r.

do żadnej partii. Biedrzycka uważała, że szansą dla Ligi może być skupienie kobiet o różnych poglądach¹⁰⁸.

Zjazd, w którym uczestniczyło 400 delegatek, przebiegał pod hasłem: „Pokój światu, rozwój ojczyźnie, szczęście rodzinie”¹⁰⁹. W dyskusji delegatek były obecne tematy: pokojowych rozwiązań wszelkich konfliktów (w świecie, państwie, rodzinie), braku partnerstwa w rodzinie, nierównym traktowaniu kobiet w pracy, konieczności rozszerzenia i ulepszenia form i metod edukacji ekonomicznej, zdrowotnej i prawnej¹¹⁰. „Trybuna” nie wymieniała nazwisk dyskutantek ani regionów, które reprezentowały. Przywołała jedynie nazwisko członkini Ligi, a jednocześnie Biura Politycznego PZPR Zofii Stępień, która podkreśliła, że LKP jest „sojuszniakiem partii w urzeczywistnianiu jej reformatorskiego programu”¹¹¹.

Zjazd wystosował apel o pokój i wybrał nowe władze. Przewodniczącą została ponownie Jadwiga Biedrzycka. Był to ostatni zjazd organizacji, od 1945 r. wiernego „sojusznika partii”. „Trybuna Ludu” poświęciła zjazdowi trzy publikacje, które... mogły zainteresować jedynie członkinie Ligi.

Uwagi końcowe

„Bohaterką” publikacji w „Trybunie Ludu” była Liga Kobiet w najważniejszych dla niej momentach: pierwszym kongresie w 1951 r. i ośmiu zjazdach, podsumowujących kadencje i wyznaczających kierunki dalszego działania.

Partyjny dziennik wykazał szczególne zainteresowanie kongresem w 1951 r.: przebiegiem obrad, treścią wystąpień, dyskusją, korespondencją i „oprawą” (23 publikacje). W publikacjach wyeksponowane zostały osiągnięcia LK z ostatnich pięciu lat i wskazane kierunki działalności. Z relacji w kolejnych pięciu numerach dziennika wyłaniał się obraz prężnej, skutecznej i liczącej się organizacji kobiecej. Publikacje uświadamiały, że kongres, w którym uczestniczyły najwyższe władze państwa i partii oraz delegatki – robotnice i chłopki, a tysiące kobiet wspierało go czynami i zobowiązaniami, był znaczącym wydarzeniem dla kobiecego śro-

¹⁰⁸ Ibidem, 4.

¹⁰⁹ PAP, „Być kobietą”, *TL*, 13 X 1986, nr 239, 1.

¹¹⁰ T.S., „Krajowy Zjazd LKP zakończył obrady”, *TL*, 14 X 1986, nr 240, 2.

¹¹¹ Ibidem.

dowiska i kraju. Publikowane wystąpienia zapowiadały ważne zmiany i mogły mobilizować do uczestnictwa w planie sześcioletnim.

Inny charakter miały prasowe relacje z II i III zjazdu (1957 i 1962). Podkreślano w nich „zdobycze” kobiet, wśród których szczególnie eksponowano równouprawnienie zawodowe jako jedno z osiągnięć przemian ustrojowych. Przekazy dziennika z tych zjazdów mogły rodzić u czytelniczek nadzieję na zdobycie zatrudnienia, pomoc Ligi i w konsekwencji łatwiejsze życie.

Partyjną ingerencję w działalność Ligi eksponowały prasowe relacje z IV zjazdu (1966). Akcentowano w nich wpływ Ligi na budowanie socjalistycznego państwa oraz nowe zadanie: objęcie ideologicznym oddziaływaniem kobiet, do tej pory będących poza zasięgiem partii. Zjazdowe informacje utwierdzały czytelników o pełnej zależności Ligi od partii.

Publikacje dotyczące V zjazdu (1970), który był pierwszym po reorganizacji Ligi, oraz kolejnych, VI (1975) i VII (1979), skupiały się na pracy Ligi w „tworzeniu” nowego socjalistycznego modelu rodziny. Czytelnik miał obraz organizacji, której przestrzeń i kierunki działania określała partia. I czyniła to, według zapewnień, aby ułatwiać życie kobietom.

Liga była adresatem partyjnej indoktrynacji i jednocześnie narzędziem. Tej zależności nie zmienił nadzwyczajny VIII zjazd (1981) ani ostatni IX (1986). W latach 70. i 80. zjazdy odbywały się w czasie politycznego, gospodarczego i społecznego kryzysu. Artykuły w „Trybunie Ludu” przemilczały atmosferę obrad i krytyczne oceny sytuacji w kraju. Czytelnik miał obraz Ligi – patrona wszystkich kobiet. A ten „patron” miał swojego patrona – komunistyczne władze.